

TƏRTİBÇİDƏN

*Gəlmiş cahana, şərh edər şimdi Nəsimi haqq söziün,
Onu kim idrak eyləsin? Mən sirri-pünhan gəlmişəm.*

İmadəddin Nəsimi

2019-cu il mədəniyyət tariximizdə İmadəddin Nəsimi ili kimi tarixə düşəcək. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin sərəncamı ilə dahi şairin yubiley tədbirləri geniş vüsət almışdır. Şairin poetik irsi çap olunub, haqqında çoxlu sayda məqalələr, esselər, monoqrafiyalar, şeirlər, bədii mətnlər işıq üzü görüb,

sözlərinə musiqi bəstələnib. Dahi şairin haqqında radio və televiziyalarda ədəbi-bədii verilişlər hazırlanaraq nümayiş etdirilir, müsabiqələr, müsəmirələr, festivallar keçirilir. Bir sözlə, əqidəsi yolunda şirin canından keçmiş şəhid şairin ruhuna, şəxsiyyətinə, ədəbi irsinə hər gün, hər an doğma münasibət, ehtiram və məhəbbət hiss edirik.

İmadəddin Nəsimi ilindəki bu fəallıq istər-istəməz məni 1973-cü ilə qaytarır. 1973-cü ildə ümummilli lider Heydər Əliyevin böyük səyi və qətiyyəti nəticəsində UNESCO-nun qərarı ilə İmadəddin Nəsiminin 600 illik yubileyi keçirilirdi. Etiraf edək ki, yetmişinci illərə kimi xalqımız, geniş oxucu kütləsi İmadəddin Nəsimini o qədər də tanımırdı. Böyük şairin ədəbi irsinə, keçdiyi həyat yoluna, bəşəri ideallarına, məslək və əqidəsinə çox da bələd deyildik. Nəsimidən ilk dəfə söz açan ədiblərimizdən Yusif Vəzir Çəmənəziminli “Azərbaycan ədəbiyyatına bir nəzər” adlı əsərini Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin Türkiyədə səlahiyyətli səfiri olarkən, 1919-cu ildə İstanbulda çap etdirmişdir. Yusif Vəzir əsərində bu qənaətə gəlmişdir: *“Nəsimi ən böyük şairlərimizdən biridir, əsərləri ilə ədəbi bir məktəb təşkil eləyir. Sonra gələn şairlərimizin çoxu Nəsiminin təhti-təsirində olmuşlar. Xətai də bu cümlədəndir”*.

Azərbaycanda İmadəddin Nəsimi haqqında ilk məqaləni isə görkəmli ədəbiyyatşünas alim, şair, mətnşünas Salman Mümtaz yazmışdır. O, 1923-cü ildə təzəcə nəşrə başlayan “Maarif və mədəniyyət” jurnalının 1-ci nömrəsində “Azərbaycan şairlərindən: Nəsimi” adlı məqaləsini çap etdirmişdir. Onun bu dəyərli məqaləsi oxucular arasında geniş əks-səda doğurmuşdur. Görkəmli maarif xadimi, yazıçı Soltanməcid Qənizadə jurnalın redaktoru, yazıçı Tağı Şahbazi Simurqa məktub göndərərək fərəh hissi ilə yazırdı: *“Məqalələr cümləsində xüsusi olaraq möhtərəm arkadaşımız Salman Mümtazın oxuculara bəxş etdiyi “Nəsimi” məqaləsi, həqiqətən, milli ədəbiyyatımız xəzinəsinin ziqiyət bir gövhəridir. İndiyə qədər Nəsimi özü qeyri-məruf bir zat deyil idi. Nəsimi ümumən Şərq ədəbiyyatı içərisində dəfələrlə zikr olunurdu. Lakin dərd burasında idi ki... Nəsimi kimi möhtəşəm, müəzzəm bir zat avazəsi qırıq-qırıq bəndlər ahəngində... eşidildikcə həqiqət hali düşünmək olmayırdı... İndi Salman Mümtaz yoldaşımız doğma şairimizi arayıb kim olduğunu təhqiq etmiş və buna kifayət etməyərək onun acı sərgüzəştini “Maarif və mədəniyyət” çırağının işığında, doğru vəsiqələrlə bizə göstərmişdir... Mümtazın məqaləsi əcibə “nəqş-nüma” kimi yeni tapılmış şairimizi rəngarəng tərkiblərdə göstərir: Nəsimi – şair, Nəsimi –*

filosof, Nəsimi – aşiq, Nəsimi – sufi, Nəsimi – hüruflər!... Bu fəqərələr hər birisi... ayrı-ayrı bir məqaləyə mündərc ola bilərlər”.

Salman Mümtaz Nəsimi haqqında yazdığı bu məqalə ilə kifayətlənməyib, 1926-cı ildə “Komunist” nəşriyyatında İmadəddin Nəsiminin şeirlər toplusunu nəşr etdirir. Əgər Salman Mümtaz 1937-ci ildə repressiya qurbanı olmasaydı, heç şübhəsiz, dahi şairin ədəbi irsini öyrənməkdə, taleyindən soraq verən tarixi məxəzlərin üzə çıxarılmasında əvəzsiz işlər görə bilərdi. Təəssüf ki, amansız sistem buna imkan vermədi.

Qırxıncı illərdə alimlərimizdən Mikayıl Rəfilinin, Məmməd Cəfər Cəfərovun məqalələrindən, Həmid Araslının “Fədakar şair” elmi-kütləvi kitabından, ədəbiyyat dərslərlərindəki tanıtımdan başqa Nəsimi haqqında elə dəyərli bir əsər yazılmamışdır. Sanki alimlərimiz, şair və yazıçılarımız, rəssam və bəstəkarlarımız Nəsiminin 600 illik yubileyini gözləyirmişlər. Ədəbiyyat, incəsənət sahəsində çalışan söz sahibləri Nəsimi irsini, onun ömür yolunu öyrənməklə böyük fəaliyyət göstərirdilər. Heç şübhəsiz, onları bu cür fəallığa səsləyən, əməli iş görməyə sövq edən hər bir işə böyük səbatla, dönməz iradə ilə girişən ümummilli lider Heydər Əliyevin ədəbiyyata, incəsənətə, mədəniyyətə verdiyi böyük dəyərdən irəli gəlirdi. Respublikanın müxtəlif qəzet və jurnallarında İmadəddin Nəsiminin həyat və yaradıcılığı haqqında Xalq şairi Rəsul Rzanın, akademik Həmid Araslının, professorlardan Mirzağa Quluzadənin, Cahangir Qəhrəmanovun, Mir Cəlalın, şair Xəlil Rza Ulutürkün, yazıçı Anarın və başqalarının məqalə və esseləri, kitabları nəşr olunurdu. Fəlsəfə elmləri doktoru, professor Zümrüd Quluzadənin “Hürufilik və onun Azərbaycandakı nümayəndələri” monoqrafiyası (1970), akademik Həmid Araslının “Nəsimi” (1972), professor Mirzağa Quluzadənin “Böyük ideallar şairi” (1973) kitabları işıq üzü gördü. O dövrün gəncləri olan bizlər adlarını çəkdiyimiz bu görkəmli şəxslərin qələmindən çıxan məqalələri, kitabları acgözlüklə oxuyurduq. Nəsimi ilə bağlı keçirilən tədbirlərdə, ədəbi-bədii gecələrdə iştirak etməyə can atırdıq.

O zaman geniş arenada tanınmayan ədəbiyyat, sənət həvəskarı kimi 1973-cü ildə Nəsimi ilə bağlı görülən geniş miqyaslı işlərin böyüklü-

yünü və əhəmiyyətini indi yaşımın bu çağında daha dərindən başa düşürəm. İmadəddin Nəsiminin bu gün dünya nəsimişünaslığının qəbul etdiyi portretini də onun yubileyi ərəfəsində SSRİ xalq rəssamı Mikayıl Abdullayev çəkmişdi. Nəsiminin paytaxtdakı heykəlinin açılışını da çox yaxşı xatırlayıram.

Tədbirlər beləcə davam edirdi. Bu gün də milli təəssübkeşlik hissi ilə seyr etdiyimiz “Nəsimi” tarixi ekran əsəri də şairin 600 illiyinin bəhrəsidir. Qüdrətli aktyorlarımız – Razim Balayevin yaratdığı Nəsimi obrazını, Yusif Vəliyevin canlandığı fateh Əmir Teymuru kim unudar?! Filmin bəstəkarı Tofiq Quliyevin musiqisi bu gün də ruhumuzla həmahəng deyilmi! “Nəsimi” filmini unudulmaz rejissorumuz Həsən Seyidbəyli Xalq yazıçısı İsa Hüseynovun (Muğanna) ssenarisi əsasında çəkmişdi. Çox keçmədi ki, görkəmli yazıçı İmadəddin Nəsimidən bəhs edən “Məhşər” tarixi romanını çap etdirərək oxucuların ixtiyarına verdi.

Bu yerdə Xalq şairi Qabili anmamaq ədalətsizlik olardı. O, 1968-ci ildən başlayaraq iri həcmli “Nəsimi” poemasını fəsil-fəsil mətbuatda çap etdirirdi. Nəhayət, onun bu poeması dəfələrlə kitab halında nəşr olundu.

Görkəmli şairlərimizdən Süleyman Rüstəm, Bəxtiyar Vahabzadə, Söhrab Tahir, Əliağa Kürçaylı, Əli Kərim, Əli Tudə, Əhməd Cəmil, İsa İsmayilzadə, Arif Abdullazadə və b. Nəsimiyə şeirlər həsr edərək qəzet və jurnallarda çap etdirmişdilər. Yaxşı ki, bu ənənə bu gün də – 2019-cu ildə – Nəsimi ilində də davam etdirilir.

Nəsiminin 600 illik yubileyi qarşısında bəstəkarlarımız da böyük fəallıq göstərmişdilər. SSRİ xalq artisti Fikrət Əmirov yazıçı Anarın librettosu əsasında “Nəsimi dastanı” baletini bəstələmişdi. Bəstəkarın öz sözü ilə desək, “Nəsimi dastanı” öz forması etibarlı ilə balet tamaşası haqqında adi təsəvvürlər çərçivəsindən kənara çıxan orijinal xoreoqrafik poemadır. Bu əsərdə klassik balet müğənni solistin, vokalistlər xorunun ifası və bədii qiraət vəhdət təşkil edirdi.

Görkəmli bəstəkarlardan Cahangir Cahangirovun “Ənəlhəq” romansını, “Nəsimi” kantatasını, Ağabacı Rzayevanın “Gəl, nigarım”, “Bahar oldu”, “Gül açılısın”, bəstəkar Ədilə Hüseynzadənin “Aldanma”, Süleyman Ələsgərovun

“Neylərəm”, Emin Sabitoğlunun “Eylədi”, Nazim Əliverdibəyovun “Ey gülüm” romanslarını da minnətdarlıq hissi ilə yad etməkdəyik. Adlarını çəkdiyimiz bu musiqi əsərləri zamanında görkəmli ifaçıların, böyük orkestrlərin müşayiəti ilə səslənmiş, səhnəyə qoyulmuşdur. Təbii ki, bu əsərlər bu gün də öz sənət təravətini, əhəmiyyətini itirməmişdir.

İmadəddin Nəsiminin adının əbədiləşdirilməsi sahəsində də böyük işlər görülmüşdür. 1969-cu ildə paytaxt rayonlarından birinə Nəsiminin adı verilmişdir. 1973-cü ildən Milli Elmlər Akademiyasının Dilçilik İnstitutu dahi şairin adını daşıyır.

Respublikamızın başqa regionlarında da Nəsiminin adının əbədiləşdirilməsi istiqamətində müəyyən işlər görülmüşdür. 17 avqust 1973-cü il tarixində Sumqayıt şəhərində onun adına salınmış parkda 2003-cü ildə Vaqif Nəzirov və Aqil Quliyevin birgə müəlifliyi ilə Nəsiminin abidəsi qoyulub. 1973-cü ildə Gəncə şəhərində tikilib istifadəyə verilmiş 44 №-li lisey, Balakən şəhər 2 №-li orta məktəb də şairin adını daşıyır.

Ən nəhayət, 1973-cü ildə Bakıda indiki Heydər Əliyev adına sarayda və Moskvada böyük Azərbaycan şairinin təntənəli yubiley gecələri keçirilmiş, bütün dünyaya İmadəddin Nəsiminin Azərbaycan xalqına məxsusluğu bir daha bəyan edilmişdir.

Müstəqillik illərində də Nəsiminin adının əbədiləşdirilməsi davam etmişdir. Bu gün onun adını daşıyan tanker dənizlərdə üzür. Tikintisinə 2006-cı ildə başlanmış Bakı metropoliteninin “Nəsimi” stansiyası 9 oktyabr 2008-ci ildə xalqın istifadəsinə verilmiş, doğulduğu Şamaxı şəhərində abidəsi ucaldılmışdır. 2005-ci ildə Şamaxıda Nəsiminin heykəlinin açılışında iştirak edən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev şamaxılılar qarşısında çıxış edərək demişdir: *“Otuz ildir ki, heykəlin ucaldılması haqqında qərar qəbul edilmişdir. Amma müəyyən səbəblərə görə buna nail ola bilməmişdik. Amma indi bu gözəl gündə, dahi Nəsiminin vətəninə, gözəl Şamaxıda Nəsiminin heykəli ucaldılır və biz bunu qeyd edirik. Bu, çox əlamətdar hadisədir, onu göstərir ki, biz öz tariximizə, öz mədəniyyətimizə, öz ədəbiyyatımıza böyük hörmətlə yanaşıırıq. Başqa cür ola da bilməz”*.

Respublikamızdan xaricdə də Nəsiminin adının əbədiləşdirilməsi istiqamətində xeyli işlər görülmüşdür. Ukrayna Respublikasının paytaxtı Kiyev şəhərində Nəsiminin heykəli ucaldılmış, Heydər Əliyev Fondunun və Azərbaycan Respublikasının Rusiyadakı səfirliyinin dəstəyi ilə Moskva Beynəlxalq Münasibətlər İnstitutunda Nəsiminin büstü qoyulmuşdur. “Hələb yaqutu İmadəddin Nəsimi (1370-1417). Həyatı, poeziyası, fəlsəfi fikirləri” kitabının müəllifi, suriyalı alim və yazıçı Əbdülfəttah Rəvvas Qələçinin yazdığına görə, Nəsiminin Azərbaycandan göndərilmiş bir büstü də Hələb Milli Muzeyində saxlanılır. Bunlarla yanaşı, kiçik planetlərdən birinə dahi şairin adı verilmişdir.

Nəsimi şəxsiyyətinə dramaturqlar da biganə qalmayıb. Vaxtilə Bəxtiyar Vahabzadənin şairin həyatından bəhs edən “Fəryad” pyesi “Azdrama”da tamaşaya qoyulmuşdur. Dramaturq Firidun Aşurov da 70-ci illərdə “Nəsimi” adlı epik dram yazaraq dövrü mətbuatda çap etdirib. Professor Qəzənfər Paşayevin yazdığına görə, ərəb alimi və yazıçısı Əbdülfəttah Qələçi də Nəsimiyə “Məlikül-ışraq” (“Nur hökmdarı”) adlı pyes həsr etmişdir. Müəllifin təşəbbüsü ilə bu pyes 2006-cı ildə Hələbdə səhnəyə qoyulmuşdur. Nəsimi ilində gənc yazıçı-dramaturq İlqar Fəhmi dahi şairin qəzəllərindən istifadə edərək “Yeddinci” didaktik-detektiv pyes yazıb və “Azərbaycan” jurnalının 9-cu nömrəsində çap etdirib. Hazırda pyes Azərbaycan Dövlət “Yüğ” teatrında səhnələşdirilir.

Bu ilin mart ayında Akademik Milli Dram Teatrında “Muğam aləmi” V Beynəlxalq Muğam festivalı çərçivəsində Xalq artisti Firəngiz Əlizadənin “Nəsimiyə ithaf” vokal-xoreoqrafik tamaşası nümayiş olunub. “Nəsimiyə ithaf” əsəri Bakı premyerasından əvvəl Parisdə, UNESCO-nun mənzil qərargahında nümayiş olunmuşdur. “Dərviş” və “Muğamsayağı” musiqi əsərlərinin vəhdətindən yaranan “Nəsimiyə ithaf” dahi şairin ədəbi irsinin, mənəvi dünyasının hüdudsuzluğunu musiqi dili ilə beynəlxalq aləmə çatdırmışdır.

Nəsimi obrazına rəssamlarımız, heykəltəraşlarımız da biganə qalmamışdır. Şairin çoxlu sayda portretləri çəkilmiş, heykəlləri yaradılmışdır. Xalçaçılarımız dahi şairin portretini xalçalara toxumuşdur.

Bir el məsəlində deyilir ki, dərvişin hədiyyəsi bir yaşıl yarpaq olar. Biz də, kiçik də olsa, dünya şöhrətli şairimizin 650 illik yubileyinə bir kitab hədiyyə etmək istədik. Bu niyyətlə otuz, qırxıncı, yetmişinci illərdə Nəsiminin keşməkeşli həyatı, zəngin ədəbi irsi haqqında görkəmli alimlərimizin, şair və yazıçılarımızın məqalə və esselərindən nümunələri, şairə həsr olunmuş şeirləri qəzet-jurnal səhifələrindən, müxtəlif nəşrlərdən seçərək bu albom-kitaba daxil etmişik. Kitaba daxil etdiyimiz məqalə və esselərin, şeirlərin sıralanmasını da müəlliflərin fəxri ad-sanına görə yox, çap olunmuş tarixinə görə sistemləşdirmişik. Nəsiminin həyatının ayrı-ayrı anlarını əks etdirən rəsmləri, heykəl nümunələrini də unutmamışıq.

Nəzərdə tutduğumuz kitabın həcmi imkan vermədiyindən hazırda yazıb-yaradan Nəsimişünasların əsərlərindən kitaba nümunələr daxil edə bilmədik. (Müasir Nəsimişünaslardan yalnız Səadət xanım Şıxıyevanın çox dəyərli bir müsahibəsi istisna olmaqla). Bu prinsipi əsas götürmüşük ki, gənc nəslin bu gün yaxşı tanımadığı alimlərin yazdıqlarına üstünlük verək. Bu həm də dünyalarını dəyişmiş alimlərin, şairlərin ruhuna bir ehtiramdır.

Qeyd edim ki, müəlliflərin dil və üslubuna toxunulmamış, yazıldığı dövr nəzərə alınmış, şairin qəzəllərindən gətirilmiş sitatlar bu gün Nəsiminin nəşr olunmuş əsərləri ilə tutuşdurulmuş, ancaq ayrı-ayrı beyt fərqlərilə rastlaşılsa da, tarixilik nəzərə alınaraq heç bir düzəliş edilməmişdir.

Kitaba şairin qəzəllərindən, sonradan mahnı, romans mətnlərinə çevrilmiş şeirlərindən də nümunələr əlavə etmişik.

650 illik yubileyini keçirdiyimiz İmadəddin Nəsiminin külliyyatını oxuyarkən onun qeyd-şərtsiz Azərbaycan türkü, qədim Şamaxı şəhərinin yetirməsi olduğuna zərrəcə şübhə etmirsən. Təqiblər üzündən doğma yurdunu tərk etməyə, Türkiyədə, Suriyada yaşamağa məcbur olmuş İmadəddin Nəsimi Azərbaycan türkcəsində, fars və ərəb dillərində yazdığı şeirləri Orta və Yaxın Şərqdə geniş yayıldığından ayrı-ayrı türkdilli xalqlar onu öz şairləri hesab etsələr də, Nəsiminin hər beyti “Mən Azərbaycan türküyəm” deyir. Dahi şairin üslubu, dili, poetik ruhu bu gün belə Azərbaycan xalqının dünyaduyumu, düşüncə tərzi ilə həmahəng səslənir. Biz onun qəzəllərini

oxuyarkən dərhal onun, belə ifadə etmək olarsa, poetik orbitinə düşürük.

*Hər yer Allahındır, yoxdur ondan nəsnə çün,
Hər nə var torpaq içində, Haqqa məxsusdur, yəqin.*

Yaxud şairin:

*Yeddidir, üç yeddidən bir yeddidir,
Yüz iyirmi dörd yenə üç yeddidir.
Ev bir, bacası yeddi, babı üç,
Əhli-beyt ilə özü on yeddidir.*

şeirindəki bütün kəlmələrin, ifadə tərzinin Azərbaycan türkünə məxsusluğunu kim inkar edə bilər?! Əks təqdirdə bu, göydə günəşi danmaq olardı.

Professor Mirzəğa Quluzadənin Nəsiminin fars divanından misal gətirdiyi bir beyt də Şirvan torpağına bağlılığının bir sübutudur. M.Quluzadə yazır: «Nəsiminin farsca divanındakı bir qəzəldən də aydın görünür ki, hürufilər, həmçinin Nəsimi Bakıda çalışmışlar. Nəsimi yazır:

*Ey Nəsimi, çün xoda qoft innə ərzun vasiə
Xüttəye Bakı beca bequzar kin caye to nist.
(«Ey Nəsimi, Allah deyib ki, yer üzü genişdir.
Bakı torpağını tərk et, bura sənin yerin deyil»).*

Bu gün Bakı haqqında «bura sənin yerin deyil» yazan Nəsimini qınamaq olmaz. O zaman hürufilər təqib olunurdu. Buna görə də Nəsimi sevimli Bakısını tərk etməyə məcbur idi.

Möhtərəm oxuculara təqdim etdiyimiz bu albom-kitabın adını da filosof şairin özü haqqında dediyi: «Zərrə mənəm, günəş mənəm, çar ilə pəncü şeş mənəm» fikrindən iqtibas edərək «Zərrə mənəm, günəş mənəm» adlandırdıq. Qoy bu əbədiyyət günəşi daim işıq saçsın.

Mustafa Çəmənli
22 sentyabr 2019-cu il

**P.S. 17 dekabrda Yazıçılar
Birliyinin Natəvan klubunda kitabın
təqdimat mərasimi keçirilmişdir.**

Azərbaycan Respublikası Prezidenti cənab İlham Əliyevin məlum Sərəncamı ilə əlaqədar görülən işlər hədsiz çoxdur. “Zərrə mənəm, günəş mənəm...” kitabı da ölməz şairimiz İmadəddin Nəsiminin 650 illik yubileyinə “Təhsil” nəşriyyatının gözəl töhfəsidir.

Rəşad Məcid,
*AYB-nin gənclərlə iş üzrə katibi,
“525-ci qəzet”in baş redaktoru*

Mənə elə gəlir ki, oxuculara təqdim olunan bu kitab-albom “Nəsimi ili”nin yekunlarına həsr olunmuş bir əsər kimi dəyərləndirilməlidir.

Raqub Kərimov,
filologiya elmləri doktoru, professor

Bu gün təqdim olunan kitab-albom bizə Nəsimini bütün rəqurslarda: incəsənətdə, heykəltəraşlıqda, rəssamlıqda, mədəniyyətdə, kinoda, teatrda, poeziyada tanıتماğa xidmət edən bir əsərdir. Mən təklif edərdim ki, bu kitab ingilis dilinə də tərcümə olunsun.

Kərim Tahirov,
Milli Kitabxananın direktoru, professor

P.S. Albom-kitabın ideya müəllifi və nəşiri
Tural Axundov, tərtib edən, ön sözün müəllifi və redaktoru **Mustafa Çəmənli**dir